

Sfântul Vasile cel Mare

**Omilii la facerea omului
Omilie despre Rai**

Traducere din limba greacă
de Ierom. Lavrentie Carp

Control științific Prof. Dr. Mihaela Paraschiv

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului TEOFAN
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

DOXOLOGIA
Iași, 2009

Cuprins

Cuvânt introductiv	7
Cuvânt la alcătuirea omului al Sfântului Vasile cel Mare (I)	21
Cuvânt la alcătuirea omului al Sfântului Vasile cel Mare (II)	58
Omilie despre Rai	87

Cuvânt introductiv

Dacă în Noul Testament găsim cuvintele mântuirii, de folos pentru curățirea sufletului nostru și pentru redobândirea vieții pierdute din rai, în cartea Facerii ne sunt descrise temeiurile existenței, descoperim cum era acea viață din rai ca să știm ce-am pierdut și la ce să râvnim. De aceea mai ales primele capitole ale cărții Face-rea au prezentat dintotdeauna un interes deosebit pentru credincioșii din toate timpurile.

Dar, deoarece nu este la îndemâna tuturor înțelegerea Scripturii, mai ales descrierea facerii lumii și a raiului din Eden, încă din primele veacuri creștine s-au alcătuit tâlcuiri care să le faciliteze credincioșilor înțelegerea cât mai clară și deplină și să-i ferească de rătăciri. Dintre ei amintim pe Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Ambrozie al Milanului, Sf. Chiril al Ierusalimului, dar și mulți alții, care au explicat în scrierile lor pasajele care descriu face-rea lumii.

Una dintre primele lucrări în acest sens a fost *Comentariul la Hexaemeron* al Sf. Vasile

cel Mare, cele nouă omilii devenind cunoscute prin genialitatea interpretărilor, prin bogăția ideilor extrase din textul Scripturii, cât și prin cugetări duhovnicești profunde presărate pe marginea textului, constituind o sursă neasemănată de inspirație și admirație pentru toți cei care au avut contact cu ele. Pentru că, deși au fost rostite în fața poporului simplu, conțin și cuvinte tari, hrană duhovnicească greu de înțeles și asimilat pentru mulți.

Pentru cei familiarizați cu personalitatea Sf. Vasile nu este de mirare faptul că operele sale sunt stâlp și temelie a adevărului, dreptare neclintite pentru cunoașterea lui Dumnezeu și a fapturilor Sale, dar și a poruncilor Lui și a normelor de conduită morală creștină. Căci, dacă viața și personalitatea lui Moise constituie chezașia cea mai bună pentru credibilitatea scrierilor sale, la fel, Sf. Vasile poate fi considerat o oglindă curată în care Duhul lui Dumnezeu a reflectat razele Sale pentru luminarea și călăuzirea poporului credincios. Deși a trăit puțin, a fost o floare rară care a ajuns repede la maturitate și a fost culeasă de Dumnezeu degrabă pentru grădina raiului. În 49 de ani, Sf. Vasile a avut timp să-și „irosească” tinerețile dobândind în școlile profane înțelepciunea acestui veac, apoi să o agonisească și pe

cea netrecătoare, cercetând pe Părinții Egiptului, pe cei din Palestina, Siria și Mesopotamia, după care să trăiască el însuși în retragere pustnicească pe malul Pontului, pe o moșie a sa, împreună cu Sf. Grigorie Teologul, prietenul său încă din tinerețe. Și n-a rămas ascuns acolo, pentru că Dumnezeu l-a chemat la lucru în ogorul Său, Biserica, rânduiindu-l episcop în Cezareea Capadociei timp de șapte ani, până la moartea sa.

În toate aceste etape ale viețuirii sale a fost la înălțime. A excelat în studiile profane, concurând chiar și cu profesorii cei mai de vază din vremea aceea din Alexandria și Atena. Ca ascet, a cules pilde folositoare de la cuvioșii pe care i-a cercetat și a trăit el însuși toate nevoințele, curățindu-și trupul și sufletul, mintea și inima de patimi, făcându-se văzător de Dumnezeu și dascăl al mării nevoințe a mântuirii. Scrierile sale ascetice rămân pentru totdeauna dreptare pentru monahi, mai ales pentru cei organizați în viața de obște (*Reguli pe larg, Reguli pe scurt, Rânduiele ascetice, Reguli morale, Tratatul despre feciorie* și alte epitimii și cuvinte ascetice). Apoi, ca preot și mai ales ca episcop, a derulat o activitate impresionantă raportată la timpul scurt în care a desfășurat-o. A construit un adevărat oraș în care erau îngrijiiți

bolnavii și bătrânii, iar copiii erau educați, și anume Vasiliada. El însuși a îngrijit personal pe cei neputincioși, ba chiar pe cei mai bolnavi și mai îndărătnici. A răspândit de la amvon neobosit cuvântul de învățătură, păstrându-se și peste veacuri o serie de omilii. Pe tărâm eclesiastic a mijlocit între Bisericile din Apus și Răsărit, făcând multe călătorii ca să aducă pacea și buna înțelegere, risipite de ereziile și de tiranii din vremea sa. A combătut ereziile prin opere scrise (*Împotriva lui Eunomie, Tratatul despre Duhul Sfânt*), prin epistole și cuvântări și prin minunile salvărite spre întărirea Bisericii. A fost în primejdii din partea împăraților și prefecților din vremea sa, dar Dumnezeu nu a îngăduit să fie exilat, făcând să se rupă de trei ori penița care urma să iscălească actul de exil și, astfel, căruța pregătită nu a mai plecat spre pribegie. Bolnav și neputincios trupește, a fost, totuși, în stare să se ridice de pe patul de moarte prin puterea lui Dumnezeu ca să boteze pe doctorul evreu care nu-i mai dădea mai mult de șase ore de trăit.

Desfășurând o asemenea activitate vastă și impunându-se ca o neînfrântă personalitate a Bisericii, a meritat să fie supranumit „cel Mare” încă din timpul vieții. Era considerat dreptarul credinței: punctul de vedere al lui Vasile în materie

de credință era acceptat și mărturisit de întreaga comunitate. A fost respectat de cei mari și de cei mici, prigonit de tirani, iubit de popor. În aceste condiții vitrege, a avut totuși timp să tâlcuiască și Sfânta Scriptură. De la el ne-au rămas avuții netrecătoare. Pe lângă comentariul la cartea Facerii de care am pomenit, s-au păstrat până la noi și *Omiliile la Psalmi* și *Comentariul la Isaia* (neterminat).

Omiliile la Hexaemeron sunt bine cunoscute și cititorilor români prin traducerea care a circulat în colecția PSB¹. Dar ne sunt mai puțin cunoscute omiliile care continuă șirul început prin descrierea creației cerului, pământului, apelor, plantelor și viețuitoarelor, și anume cele două omilii care comentează facerea omului și o a treia, care înfățișează, pe cât stă în putință prin cuvinte, cum era raiul desfătării. Acestea însă nu sunt cu totul necunoscute celor care au avut acces la colecțiile scrierilor patristice din străinătate, ele fiind prezente, de asemenea, chiar dacă într-o limbă arhaică, în tipăriturile românești de la începutul sec. al XIX-lea.

¹ Sf. Vasile cel Mare, *Scrieri*, partea întâia, traducere, introducere, note și indici de Pr. D. Fecioru, în colecția „Părinți și Scriitori Bisericești” (PSB), vol. 17, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române (EIBMBOR), București, 1986, pp. 69-180.

În publicațiile care au apărut mai aproape de zilele noastre la noi în țară, *Omiliile despre alcătuirea omului* s-au regăsit în volumul *Minunile lui Dumnezeu din zidiri* aparținând Părintelui Arhim. Cleopa Ilie (1996). Dar, fiind diortosite probabil după traduceri vechi, nu doar că prezintă un limbaj arhaic al vremii de atunci, dar, mai mult decât atât, sunt incomplete, lipsind pe alocuri propoziții și chiar paragrafe întregi, care însumează aproximativ o treime din text. Cât despre *Omilia despre rai*, putem spune că ea nu a mai fost reeditată din vremea traducerilor și tipăriturilor realizate la Mănăstirea Neamț în sec. al XVIII-lea². Traducerea de față nu face, deci, decât să ofere un text integral al celor trei omilii într-un limbaj adus la zi, în acord cu exigențele teologice ale timpurilor noastre.

În demersul nostru însă, nu am ignorat contribuțiile anterioare, ele constituind un punct de plecare pentru ediția de față

² *Cuvinte puține oarecare din ceale multe ale celor întru Sfinți Părinților noștri Vasilie celui Mare și Grigorie Cuvântătorului de Dumnezeu, tâlmăcite din limba elinneasă (de Grigorie Mitropolitul Ungrovlahiei) și acum întâi tipărite în zilele prealuminatului și preaînălțatului nostru Domn Grigorie Dimitriu Ghica Voevod spre folosul neamului nostru în București în Sfânta Mitropolie la anul 1826 de Mathei Băbeanul Tipograful.*

a traducerii. Trebuie menționat faptul că există în versiunile textului grecesc două variante, numite generic „scurtă” și „lungă”, cea lungă având un șir al prezentării mai detaliat. Editorii francezi ai *Omiliilor despre om* s-au folosit de versiunea scurtă, în timp ce traducătorii români au preferat-o pe cea lungă, versiune adoptată și de noi. Și aceasta din cel puțin două motive: în primul rând pentru că la noi în țară, la Biblioteca Academiei Române, există o versiune lungă a textului grecesc, iar apoi pentru că *textul lung* este mai coerent și mai fluent din punct de vedere teologic și literar. În consecință, pentru traducerea de față am ales textul lung prezent în *Patrologia Graeca*³, text care presupune diferențe evidente față de versiunea din colecția *Sources Chrétiennes*⁴.

În versiunile textului grecesc găsim două variante de titlu pentru primele două omilii: „Περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου γενέσεως” (*Despre facerea omului*) și „Περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου γενέσεως” (*Despre alcătuirea omului*). Pe de altă parte, ele au fost catalogate fie ca *Omiliile întâia și a doua despre om*, fie

³J.-P. Migne (ed.), vol. 30, coll. 9-71.

⁴Basile de Césarée, *Sur l'origine de l'homme*, introduction, texte critique, traduction et notes par A. Smets, s.j. et M. van Esbroeck, în col. *Sources Chrétiennes*, no. 160, Les Éditions du Cerfs, Paris, 1970.

ca *Omiliile a zecea și a unsprezecea la Hexaameron* – atunci când au fost așezate în continuarea celorlalte nouă. În traducerea de față am păstrat titlul din ediția lui J.-P. Migne, în forma *Despre alcătuirea omului*, care ni se pare și mai potrivit deoarece face referire atât la modul plăsmuirii omului de mâinile lui Dumnezeu, cât și la alcătuirea lui psiho-somatică.

Odată cu problema versiunilor textului grec, a intervenit și o alta, și anume cea legată de paternitatea vasiliană a omiliilor. Aceasta pentru că unele variante îl indică drept autor pe Sf. Grigorie de Nyssa, fratele lui. Deoarece Procopie de Gaza (sec. VI) și Sf. Ioan Damaschin îl menționează ca autor pe Sf. Vasile, am considerat ca verosimilă această accețiune. Este foarte curios faptul că Sf. Grigorie de Nyssa nu a știut de aceste omilii și a redactat o serie de completări la opera fratelui său. Ceea ce ar denota faptul că fie nu-i erau cunoscute, fie chiar nu existau la acea vreme. Ce este sigur e că cele trei omilii în cauză n-au fost elaborate împreună cu celelalte omilii referitoare la zilele creației lumii și acesta este motivul pentru care ele au circulat separat.

Dovezile interne în favoarea paternității vasiliene a primelor două omilii sunt destul de puternice. La finalul celei de-a noua omilii la *Hexaameron* Sfântul Vasile promite că va vorbi despre om și face chiar

un preambul. Ideile expuse în omiliile de față corespund exact cu intențiile schițate anterior, atât în ceea ce privește continuitatea, cât și problematica. Și aceasta pentru că Sf. Vasile vorbește despre *chipul și asemănarea* omului cu Dumnezeu chiar în termenii prefigurați în ultima omilie la *Hexaemeron*. De asemenea, stilul exegetic este vasilian, bogat în citate din Sfânta Scriptură prin care să-și întărească ideile – după obicei –, și în descrieri ale naturii, ca și în celelalte nouă omilii. Textul mai prezintă și unele idei care se regăsesc dezvoltate și în alte lucrări⁵, cum ar fi aceea că omul este la propriu sufletul său, iar trupul aparține sufletului, aptitudinile, artele, meseriile situându-se în jurul trupului.

În privința *Omiliei a treia* (a douăsprezecea la *Hexaemeron*), *Despre rai*, avem foarte puține indicii. În unele manuscrise, ea este pusă alături de *Omiliile despre alcătuirea omului*. Pornind de la similitudini legate de stil și de la faptul că ea a fost inclusă în ediția Migne a scrierilor vasiliene, putem susține în mod rezonabil că lucrarea aparține tot Sf. Vasile. Mai mult decât atât, Sf. Vasile atenționează în *Omilia a doua despre alcătuirea omului* că își va „plăti datoria” rămasă și va oferi și o descriere a vieții din rai a primilor oameni.

⁵ *Omilia la cuvintele „Ia aminte la tine însuți”*.